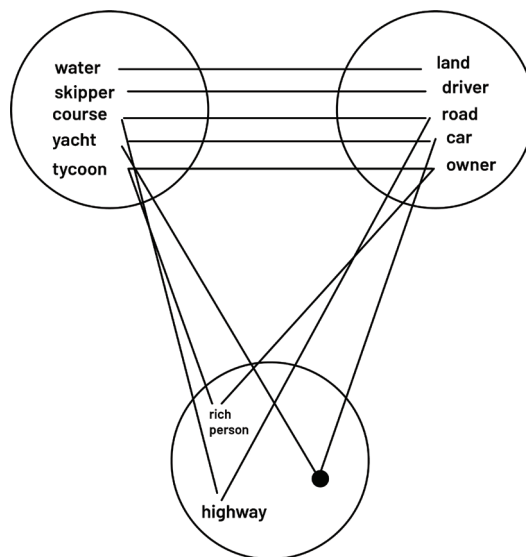

7.

ZAVRŠNA RIJEČ I JOŠ NEKOLIKO MISLI O KONCEPTUALNOJ INTEGRACIJI, PRIRODI KREATIVNOSTI I POUČAVANJU

Kao što je opisano na početku knjige, procesi uključeni u izgradnju značenja dio su našeg **spoznajnog sustava** s jedne, te bogatog **iskustva** s druge strane. Naše su domene znanja dinamične i neprestano se nadopunjuju novim informacijama proizašlima iz iskustva i komunikacije s užom i širom okolinom. Metaforički rečeno, naše su domene znanja prostor ispunjen materijalom za izgradnju konceptualne strukture i sadržaja, odnosno za umne alate – leksikon i gramatiku – koji nam služe za izgradnju jezičnoga značenja. Prisjetimo se umnih prostora i primjera konceptualne integracije do koje dolazi kod imeničke konstrukcije *land yacht* – ‘velik i luksuzan automobil’ ili doslovno ‘kopnena jahta’ (slika 1. ovdje ponovljena kao slika 31). *Land* i *yacht* imenuju dva konceptualna elementa – jedan je u domeni vode, a drugi u domeni kopna. U procesu razumijevanja i konstruiranja značenja u našem umu se odvija konceptualno preslikavanje.

Slika 31. Kopnena jahta – ‘velik, luksuzan auto’
(Fauconnier i Turner, 2002, str. 357)

Međutim, **konceptualna integracija je kognitivni mehanizam** koji se ne aktivira samo pri obradi jezika i izgradnji jezičnih značenja. Njena je uloga opisana u mnogim područjima i disciplinama –

lingvistici, obrazovanju, teoriji glazbe, društvenim znanostima, matematici, umjetnoj inteligenciji i suvremenoj umjetnosti (Antović, 2018; Geld et al. 2022; Gómez-Ramírez, 2020; Lakoff i Núñez, 1997; Maldonado, 1999; Sondergaard, 1999; Thagard i Stewart, 2011; Turner, 2001; Woźny, 2018). Teorija konceptualne integracije u stvari nastoji objasniti prirodu, podrijetlo i evoluciju ljudske sposobnosti kreiranja novih ideja (Turner, 2014). Temeljna karakteristika ovoga mehanizma je da se bazira na konceptualnim preslikavanjima koja se odvijaju podsvjesno, koja su izrazito složena te prisutna u različitim vidovima čovjekova mišljenja. Međutim, rezultirajuće emergentne strukture, kojima svjedočimo na svjesnoj razini, doimaju se vrlo jednostavnima. Jedan od primjera je ranije opisano značenje imeničke konstrukcije – *land yacht* ‘velik i luksuzan automobil’ ili doslovno ‘kopnena jahta’. Zanimljivo je da navedena imenička konstrukcija *land yacht*, odnosno na hrvatskom jeziku *kopnena jahta*, u svom doslovnom značenju označuje vozilo koje je također nastalo konceptualnom integracijom – i na jezičnoj i na fizičkoj razini. Naime, kopnena je jahta vozilo na tri kotača, s pedalama i velikim jedrom koje ga pokreće. Kopneno je krstarenje nastalo početkom 17. stoljeća, a svrha mu je bila zabava za dokone bogataše. Šezdesetih su se godina prošlog stoljeća razvile sportske verzije kopnenih jahti koje se nazivaju kopnenim jedrilicama, a aktivnost upravljanja takvim jedrilicama kopnenim jedrenjem. Sve ovo govori u prilog silnoj kreativnosti ljudskoga uma – bilo da se radi o konceptualnim integracijama koje se materijaliziraju i rezultiraju nečim fizičkim ili pak o onima koje rezultiraju emergentnim značenjima koja prvenstveno nastanjuju naš um. U svojoj knjizi o podrijetlu kreativnosti i potencijalu konceptualne integracije (*The Origin of Ideas: Blending, Creativity, and the Human Spark*, 2014), Mark Turner daje primjere maštovitih konceptualnih integracija koje su nastale u procesu stvaralačkog rada za djecu i mladež. Priče i njihovi glavni likovi, npr. *The Runaway Bunny*, *The Cat in the Hat*, *Harold and Purple Crayon*, konceptualne su integracije, a **djeca su genijalci kada je u pitanju prihvaćanje, stvaranje, ali i razumijevanje konceptualne integracije** (Turner, 2014, str. 3).

Djeca ne propitkuju Supermenove moći niti razbijaju glavu oko toga zašto životinje ili biljke govore. Ona su znatiželjna, maštovita i kreativna. Međutim, među znanstvenicima i osviještenim nastavnicima vlada mišljenje da se dječja kreativnost i znatiželja smanjuju tijekom formalnog obrazovanja. Problem **gušenja kreativnosti** koje se odvija u školi godinama je predmet rasprava. Tema je postala osobito popularna nakon sada već proslavljenog predavanja Kena Robinsona "Do Schools Kill Creativity?" (Konferencija TED: technology, entertainment, design, 2006). Navedeno predavanje je daleko najgledanije predavanje otkad je konferencija pokrenuta te godinama izaziva rasprave na temu uloge obrazovanja i smjera njegova reformiranja.

No, vratimo se na podrijetlo ideja i prirodu kreativne misli. Prema Turneru (2014), čovjek je postao kreativan u trenutku kada je njegov um evoluirao toliko da je u radnoj memoriji mogao držati dvije različite ideje, dva oprečna elementa koja će integracijom proizvesti nešto potpuno novo.¹⁴ Proces je složen, ali novonastale se strukture i njihova emergentna značenja, kao što smo ranije istaknuli, često doimaju jednostavnima. Naš svakodnevni život je ustvari prožet idejama i rješenjima koja su rezultat čovjekove kreativnosti, ali ta rješenja često ostaju nezamijećena. Međutim, što se mijenja ako se potrudimo primjećivati? Što se mijenja ako **učenike potaknemo na primjećivanje**? Primjerice, pitamo ih zašto određeni frazni glagol, kojeg obično uče napamet bez mnogo razmišljanja, ima značenje koje ima. Ili ih pitamo nešto iznimno neobično poput ranije spomenutih kognitivnogramatičkih pitanja koja povezuju prirodu imenica i glagola:

Koja radnja je oblutak, a koja je pijesak? I zašto?

¹⁴ Inspiraciju za razvoj teorije konceptualne integracije autori nalaze u radu Arthura Koestlera (The Act of Creation, 1964), ali i u rezultatima istraživanja niza drugih znanstvenika, poput kognitivnog arheologa Stevena Mithena (npr. The Prehistory of the Mind: A Search for the Origins of Art, Religion and Science, 1996).

a) *She bought a car. (Kupila je auto.)*

b) *She was buying a car. (Kupovala je auto.)*

Takvim pitanjima ne samo da preusmjeravamo fokus na jezično značenje već **potičemo nekonvencionalni način razmišljanja** i kreativnost. Bez takvog načina razmišljanja Ronald Langacker nikada ne bi bio osmislio i napisao kognitivnu gramatiku.¹⁵ Langackerov je genijalni um primijetio sličnosti i poveznice u jezičnom sustavu koje nitko prije njega nije primijetio, kao npr. da je konceptualna struktura brojive imenice (oblutak) poput svršene radnje, a nebrojive imenice (pijesak) poput nesvršene. Njegov je pristup jeziku i jezičnoj analizi odličan primjer definicije kreativnosti koja kaže da je kreativnost zapravo **sposobnost da se uoče sličnosti koje nisu vidljive** niti uočljive pri konvencionalnoj konceptualizaciji predmeta, pojava i ideja. Upravo je ranije spomenuti Arthur Koestler, čiji je rad bio inspiracija Fauconnieru i Turneru, još 60-ih godina prošlog stoljeća opisao ulogu perceptivnih sličnosti u poticanju kreativnosti, odnosno značaj povezivanja različitih i oprečnih ideja i domena znanja. Čitatelj bi se mogao upitati zašto se završna riječ knjige o učenju i poučavanju jezika dotiče baš pitanja prirode kreativnosti. U doba kada suvremena tehnologija korisnicima jezika prevodi sadržaj, kada gotovo svakodnevno otkrivamo neki novi alat za učenje i poučavanje koji s lakoćom generira stotine primjera, čitatelj bi se mogao zapitati – što će nam „muka“ oko kreativnosti? Postavit ćemo stoga i sami nekoliko povezanih pitanja, a odgovori na navedena pitanja činit će završnu riječ ove knjige. Ujedno će sadržavati i temeljnu poruku o tome kakvo (jezično) obrazovanje trebamo i na koji način je ono određeno specifičnostima trenutka u kojem živimo.

¹⁵ Vidi: Langacker, R. W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press i: Langacker, R. W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. 2: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.

- **Zašto je poticanje kreativnosti u učenju i poučavanju danas važnije negoli ikada prije?**
- **Zašto je važno poticati jezičnu analitičnost i razvijati vještinu uočavanja sličnosti i razlika?**
- **Zašto je važno osvijestiti ulogu leksikona i gramatike kao konceptualnog oruđa u procesu izgradnje značenja?**

Već je dvadesetak godina jasno da tehnologija koja koristi umjetnu inteligenciju i uspijeva simulirati ljudsku komunikaciju postupno zamjenjuje ili dopunjuje određene aspekte poučavanja stranog jezika. Danas je sasvim jasno da će sustavi i alati koji koriste umjetnu inteligenciju dijelom zamijeniti nastavnika u aktivnostima uvježbavanja jezičnih struktura, provjere točnosti jezične produkcije, uvježbavanju izgovora, stvaranju individualiziranih oblika poučavanja, oblikovanju virtualne stvarnosti te nizu drugih elemenata u nastavi stranog jezika. Međutim, čovjekovo će iskustvo i spoznajni procesi kodirani u jeziku i dalje jezik činiti neizmjerljivo složenim. Pitate li stručnjaka koji se bavi računalnim sustavima obrade prirodnog jezika što je sustavima „najteže“, nabrojat će vam pojavnosti svojstvene čovjeku koje nastaju interakcijom jezika, spoznajnih procesa i iskustva. Primjerice, čovjek zbija šale, mijenja perspektivu, ironičan je, ne završava misli, uskače sugovorniku u riječ, pretpostavlja i implicira, ne daje jednoznačno objašnjenje, igra se riječima i njihovom višeznačnošću. Pored toga, čovjek izmišlja. Čovjek neprestano izmišlja. Čovjekova je maštovitost, uz svijest o sebi i svijetu koji ga okružuje, njegovo najdistinktivnije obilježje. Upravo ta maštovitost i sposobnost kreiranja novog, čovjeka čini ultimativnim stvarateljem. O ulozi jezika u čovjekovu stvaranju napisano je neizmjerljivo mnogo, a mi ćemo istaknuti samo ono temeljno iz perspektive sadržaja ove knjige i odgovora na pitanja koja smo si u ovom završnom poglavlju postavili. Prvo, jezik je značenjski najsloženiji sustav koji čovjek razvija, koristi i stvara bez mnogo napora. Drugo,

taj mu je sustav sredstvo komunikacije, ali i stvaralački alat. Drugim riječima, čovjek kreativno izgrađuje i razumije jezično značenje bez svjesnog napora u svakodnevnom životu, ali i domišljato koristi jezik i ulaže napor u kreativni proces kojem je cilj stvoriti umjetnički, znanstveni ili koji drugi tekst. Vratimo li se sada na odnos tehnologije i čovjeka u procesu poučavanja jezika, odgovor na prvo pitanje je prilično razvidan: **poticanje kreativnosti u učenju i poučavanju danas je važnije negoli ikada prije jer je upravo kreativnost** distinktivno obilježje čovjeka koje stroj nema. Istina je da danas stroj vrlo brzo uči, umjetna inteligencija odrađuje zapanjujući posao, ali na spoznajnoj i iskustvenoj razini, stroj je još uvijek samo stroj. U tom je smislu **poticanje razvoja jezične analitičnosti te razumijevanja leksikona i gramatike kao konceptualnih alata ključno za obrazovanje budućnosti**. Prisjetimo se uporabe engleskog određenog člana. Istaknuli smo da je zajedničko znanje od središnje važnosti za razumijevanje konceptualne uloge određenog člana i određenosti općenito. Svijet oko nas se mijenja i jezik navedene promjene kodira koristeći svoj inventar leksikona i gramatike. Promjena u konceptualizaciji često se kodira gramatičkim elementima. Primjer takvog kodiranja je izostavljanje engleskog određenog člana ispred engleskog naziva za Ukrajinu – *Ukraine*. Navedeno je povezano s političkim promjena 90-ih godina prošlog stoljeća otkad Ukrajina nije sastavni dio Sovjetskog Saveza. Međutim, određeni član sam po sebi značenjski ne kodira političku neovisnost, već je povezan s konceptualizacijom omeđenog i neomeđenog, kao što smo ranije u knjizi detaljno objasnili. Dakle, mogli bismo zaključiti da su **spoznajni procesi i čovjekovo iskustvo na popisu ključnih obilježja koja čovjeka čine čovjekom i daju mu prednost nad strojem**. Čovjekovo se iskustvo neprestano mijenja i nadopunjuje. Međutim, mijenja se i svijet koji ga okružuje. U takvoj je dinamici nužno istraživati, očuvati i poučavati jezik kao najsloženiji prirodni sustav koji je neodvojiv od iskustva i spoznajnih procesa. Ta ga povezanost čini neprocjenjivim i ujedno izravnim pristupom čovjekovu umu.